

ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ
Факультет економіки та менеджменту
Кафедра філософії та соціально-політичних наук

Затверджую:
Декан факультету

проф. Є. В. Мироненко / /
«_3_» ____09____ 2024_ р.

Розглянуто і схвалено
на засіданні кафедри філософії та СПН
Протокол №1 від 3.09.2024р.

В. о. завідувача кафедри
доц. О.П. Кваша / /

**Робоча програма навчальної дисципліни
«МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ»**

Розробник: О. О. Волошина, канд. економ. наук

Краматорськ – Тернопіль 2024

І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1 Актуальність вивчення дисципліни у зв'язку із завданнями професійної діяльності та навчання.

Дисципліна «Місьцеве самоврядування» спрямована на формування у студентів фундаментальних знань про місцеве самоврядування, як суспільне явище, як складову публічного управління, як систему з притаманною їй організаційною та функціональною структурою, як складний процес, що реалізується територіальними громадами, оволодіння вміннями вирішувати питання місцевого значення на основі базових принципів публічного управління та місцевого самоврядування

Дисципліна «Місьцеве самоврядування» допоможе студентам зрозуміти основні аспекти формування взаємовідносин у системі державного і місцевих бюджетів. Зміни, що відбуваються у вітчизняній економіці, характеризуються демократизацією суспільного життя та необхідністю формування такої концепції державної регіональної фінансової політики, яка стала б чинником виходу країни з фінансової кризи. У забезпеченні економічного та політичного розвитку країни важлива роль відводиться місцевому самоврядуванню. Основою фінансового забезпечення діяльності представницьких органів та виконавчих органів місцевого самоврядування є бюджет. З даного джерела фінансуються заходи щодо соціального і економічного розвитку відповідної території, здійснюється перерозподіл національного доходу, створеного в межах території. Проблема забезпеченості органів місцевого самоврядування необхідними фінансовими ресурсами в даний час набуває надзвичайно важливе теоретичне та практичне значення. Це пов'язано насамперед із децентралізацією влади, вступом України до Ради Європи та ратифікацією Європейської хартії про місцеве самоврядування.

Вивчаючи процес становлення системи місцевих фінансів в Україні, майбутні фахівці оволодівають навичками проводити аналіз ефективності системи місцевого самоврядування, з'ясовувати причинно-наслідкові зв'язки в політичних і економічних подіях, аналізувати матеріал в певній системі, порівнювати кількісні показники ефективної діяльності системи місцевого самоврядування окремих країн і сучасної України.

Вивчення курсу «Місьцеве самоврядування» також дасть можливість студентам поглибити свої знання з державного будівництва та місцевого самоврядування в Україні.

Статус дисципліни: дисципліна вільного вибору.

Пререквізити для вивчення дисципліни: вивчення дисциплін «Соціологія» і «Загальна теорія політики».

Постреквізити вивчення дисципліни: «Психологія управління», «Професійна етика».

Мова викладання: українська.

- **Обсяг** навчальної дисципліни та його розподіл за видами навчальних занять: загальний обсяг становить 120 годин - 4 кредити:

- денна форма навчання: лекції – 30 годин, практичні (семінарські) заняття – 15 годин, самостійна робота студентів – 75 годин;

- заочна / заочна прискорена форма навчання: лекції – 4 години, самостійна робота студентів – 116 годин.

2. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна / заочна прискор. форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки	Вільного вибору	Вільного вибору
Модулів – 1	Спеціальність підготовки: 052 «Політологія»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		4-й	4-й / 2-й
Індивідуальне завдання: Реферат		Семестр	
Загальна кількість годин – 120 год.		7-й	7-й / 4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: Бакалавр (перший)	Лекції	
		30 год.	4 год
		Практичні, семінарські	
		15 год.	0 год
		Самостійна робота	
		75 год.	116
		Індивідуальні завдання: 10 год.	
Вид контролю: залік			

3. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

3.1. Мета дисципліни – формування когнітивних, афективних та моторних компетентностей в сфері вивчення і пояснення закономірностей та особливостей формування, функціонування та розвитку системи місцевого самоврядування, а також набуття навичок застосування цих компетентностей у професійній діяльності.

3.2. Завдання дисципліни:

- опанування понятійно-термінологічного апарату дисципліни;
- набуття розуміння особливостей формування системи місцевого самоврядування різних держав в контексті їх історичного розвитку й вміння використовувати ці знання в професійній та соціальній діяльності;
- формування навичок аналізувати і критично оцінювати ефективність систем місцевого самоврядування в різних країнах та в різні історичні періоди;
- формування вмінь використання методичного підходу порівняльного аналізу при дослідженні систем місцевого самоврядування економічно розвинутих країн і країн з трансформаційною економікою;
- формування навичок професійної комунікації й аргументованого дискутування з питань і проблем формування і використання місцевих бюджетів,

пояснення змісту відповідної проблематики в колі фахівців та нефахівців;

- формування навичок самостійного аналізу теоретичних та практичних аспектів впливу ефективності діяльності місцевих органів влади на розвиток системи місцевого самоврядування на національному рівні;
- забезпечення вміння визначати регіональні особливості формування місцевих органів влади.

4. КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

При викладанні навчальної дисципліни «Місьцеве самоврядування» увага приділяється оволодінню здобувачами такими загальними та спеціальними компетентностями, як:

ЗК06. Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні

ЗК07. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області

СК01. Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

СК6. Здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у політичній сфері, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій та методів політичної науки.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен продемонструвати достатній рівень сформованості наступних програмних результатів навчання:

РН06. Знати свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у професійній діяльності

РН07. Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення

РН8. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки

РН13. Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні

РН14. Застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності

Здобувачі вищої освіти, вивчаючи навчальну дисципліну «Місьцеве самоврядування», опановують систему знань і навичок:

Знання:

Зн1 Концептуальні наукові та практичні знання з дисципліни.

Зн2 Критичне осмислення теорій, принципів, методів і понять у сфері професійної діяльності та/або навчання.

Уміння/навички:

Ум1 Поглиблені когнітивні та практичні уміння/навички, майстерність та інноваційність на рівні, необхідному для розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем у сфері професійної діяльності або навчання;

майстерність та інноваційність на рівні, необхідному для розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем у сфері професійної діяльності або навчання;

уміння критично осмислювати лекційний та позалекційний навчальний матеріал.

Комунікація:

вміння доносити до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень, власного досвіду та аргументації;

збір, інтерпретація та застосування даних;

вміння спілкуватися з професійних питань.

Відповідальність та автономія:

AB1 Управління складною технічною або професійною діяльністю .

AB2 Спроможність нести відповідальність за вироблення та ухвалення рішень у непередбачуваних робочих та/або навчальних контекстах

AB3 Формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.

V. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Місцеве самоврядування та його роль у розвитку економічної і соціальної інфраструктури

Тема 1. Поняття державного управління і місцевого самоврядування.

Формування науки про місцеві фінанси. Становлення системи місцевих фінансів. Прозорість та оптимальна децентралізація системи державних фінансів як передумови її ефективного функціонування.

Література [1; 11; 12; 14; 19]

Тема 2. Поняття держави та її сутність

Поняття держави та її ознаки. Характеристика функцій держави. Сучасні концепції державотворення. Система місцевих фінансів та їх роль в економічній системі держави.

Література [1; 4; 7; 11; 12]

Тема 3. Фінансові ресурси місцевого самоврядування.

Бюджет місцевого самоврядування: теоретичні основи організації та функціонування. Джерела формування доходів місцевого самоврядування за рівнями місцевих бюджетів. Місцеві позики в Україні. Нетрадиційні джерела доходної частини самоврядних бюджетів. Місцеві податки та збори

Література [1; 11; 14-17]

Тема 4. Організація формування і розподілу коштів органів місцевого самоврядування

Принципи формування і розподілу місцевих бюджетів. Бюджетний розпис. Складання місцевих бюджетів. Затвердження і виконання місцевого бюджету. Внесення змін до бюджетних призначень. Створення умов для підвищення відповідальності. Бюджет розвитку місцевого самоврядування.

Література [1; 10-12; 15; 29]

Тема 5. Планування і порядок фінансування видатків місцевих бюджетів.

Організація надання державних і громадських послуг. Конституційні гарантії з надання громадських послуг органами місцевого самоврядування в Україні. Фінансування делегованих повноважень органами місцевого самоврядування. Фінансування власних повноважень органами місцевого самоврядування. Методи планування видаткової частини місцевих бюджетів.

Література [2; 7; 11; 12]

Тема 6. Регіональні цільові фонди місцевого самоврядування

Історичний аспект створення позабюджетних фондів органів місцевого самоврядування в Україні. Правова база формування позабюджетних фондів місцевих рад. Організація регіональних цільових фондів. Доходи місцевих позабюджетних фондів.

Література [1; 4; 7; 8]

Тема 7. Система органів місцевого самоврядування

Основні принципи формування системи органів місцевого самоврядування. Представницькі та виконавчі органи місцевого самоврядування. Органи самоорганізації населення. Організаційно-правова, матеріальна та фінансова основи місцевого самоврядування.

Література [4-8;13; 16]

Тема 8. Організація роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування

Порядок формування рад. Постійні та тимчасові комісії ради. Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті ради. Відділи, управління та інші виконавчі органи сільської, селищної, міської, районної у місті ради. Виконавчий апарат районної, обласної ради.

Література [3; 10; 17-19]

Тема 9. Міжбюджетні відносини, їх складові

Поняття та принципи бюджетного унітаризму. Визначення та види бюджетного федералізму. Концепція бюджетної децентралізації. Концепція субсидарності. Історія становлення і розвитку бюджетних відносин в Україні. Інструменти міжбюджетних відносин. Регіональне вирівнювання в системі міжбюджетних відносин.

Література [8; 10-12]

Тема 10. Управління фінансами і фінансовий контроль на регіональному рівні

Казначейське обслуговування місцевих бюджетів. Звітність про виконання місцевих бюджетів. Контроль за дотриманням бюджетного законодавства. Контроль і аудит фінансової діяльності місцевого самоврядування.

Література [1; 4; 25-27]

Тема 11. Виконання бюджетної політики на місцевому рівні

Загальна організація та управління виконанням відповідного місцевого бюджету. Координація діяльності учасників бюджетного процесу. Стимулювання діяльності та інституційний розвиток. Правові основи виконання місцевих бюджетів. Політичний вплив на бюджет органу місцевого самоврядування.

Література [1; 8; 12-15]

Тема 12. Управління видатками місцевих бюджетів

Аналіз виконання відповідного бюджету за доходами та видатками. Моніторинг виконання бюджету. Порівняння виконання місцевих бюджетів. Зв'язок між виконання бюджету та оцінкою програм. Державні закупівлі на місцевому рівні. Виконання бюджету капіталовкладень

Література [1; 3; 6; 11; 14-17]

6. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Розподіл обсягу дисципліни за видами навчальних занять та темами:

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Кількість годин (денна форма)				
		Усього	В т.ч.			
			Л	П (С)	Лаб.	СРС
Змістовий модуль 1.						
1.	Тема 1. Поняття державного управління і місцевого самоврядування.	10	2	1		7
2.	Тема 2. Поняття держави та її сутність.	10	3	1		6
3.	Тема 3. Фінансові ресурси місцевого самоврядування	10	2	1		7
4.	Тема 4. Організація формування і розподілу коштів органів місцевого самоврядування	10	3	1		6
5.	Тема 5. Планування і порядок фінансування видатків місцевих бюджетів	10	2	1		7
6.	Тема 6. Регіональні цільові фонди місцевого самоврядування.	10	3	1		6
7.	Тема 7. Система органів місцевого самоврядування	10	2	1		7
8.	Тема 8. Організація роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування	10	3	1		6
9.	Тема 9. Міжбюджетні відносини, їх складові	10	2	1		7
10.	Тема 10. Управління фінансами і фінансовий контроль на регіональному рівні	10	3	1		6
11.	Тема 11. Виконання бюджетної політики на місцевому рівні	10	2	2		6
12.	Тема 12. Управління видатками місцевих бюджетів	10	3	3		4
	Усього годин	120	30	15		75

Л – лекції, П (С) – практичні (семінарські) заняття, Лаб. – лабораторні заняття не заплановано, СРС – самостійна робота студентів.

6.2. Тематика семінарських занять:

№ з/п	Тема заняття
1.	Поняття державного управління і місцевого самоврядування
2.	Фінансові ресурси місцевого самоврядування
3.	Планування і порядок фінансування видатків місцевих бюджетів
4.	Система органів місцевого самоврядування
5.	Міжбюджетні відносини, їх складові
6.	Виконання бюджетної політики на місцевому рівні
7.	Управління видатками місцевих бюджетів

VII КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

7.1. Перелік обов'язкових контрольних точок для оцінювання знань студентів денної форми навчання:

№	Назва і короткий зміст контрольного заходу	Max балів	Характеристика критеріїв досягнення результату навчання для отримання максимальної кількості балів
1.	Контроль поточної роботи на семінарських заняттях	20	Студент здатний продемонструвати критичне осмислення лекційного та поза лекційного матеріалу, передусім, відповідних джерел, а також навчальної літератури, брати кваліфіковану участь у дискусії з наведенням аргументації.
2.	Індивідуальне завдання (Реферат)	20	Студент здатний продемонструвати знання і розуміння основних термінів і понять та вміння їх практичного використання. Студент здатний продемонструвати знання і розуміння предмету курсу, проводити комплексний аналіз проблем місцевого самоврядування. Студент здатний продемонструвати знання щодо етапів історичного розвитку місцевого самоврядування.
3.	Модульна контрольна робота №1	40	Студент виконав письмове завдання, та навів аргументовану відповідь на теоретичне питання, що відповідає програмним результатам навчання за темами змістового модуля.
4.	Колоквіум	20	Студент проводить бесіду з викладачем, та наводить аргументовані відповіді на теоретичні питання, що відповідають програмним результатам навчання.
Всього		100	-

7.2. Перелік обов'язкових контрольних точок для оцінювання знань студентів заочної форми навчання:

№	Назва і короткий зміст контрольного заходу	Max балів	Характеристика критеріїв досягнення результатів навчання для отримання максимальної кількості балів
1.	Тестова підсумкова контрольна робота, яка виконується студентом індивідуально в системі Moodle	40	Студент виконав тестові завдання, що відповідають програмним результатам навчання з дисципліни
2.	Письмовий залік	60	Студент виконав письмові завдання та навів аргументовані відповіді на теоретичні питання, що відповідають програмним результатам навчання з дисципліни
Всього		100	-

7.3. Критерії оцінювання сформованості програмних результатів навчання під час підсумкового контролю:

Синтезований опис компетентностей	Типові недоліки, які зменшують рівень досягнення програмного результату навчання
<p>Когнітивні:</p> <ul style="list-style-type: none"> студент здатний продемонструвати розуміння сутності формування системи місцевого самоврядування в різних країнах та на різних етапах історичного розвитку; студент здатний продемонструвати знання і вміння аналізувати, узагальнювати і критично оцінювати різноманітні підходи та концепції, спираючись на отримані знання, на основі альтернативних поглядів на проблеми. 	75-89% - студент припускається несуттєвих помилок у розумінні сутності критеріїв ефективності функціонування системи місцевого самоврядування та розумінні ролі місцевих бюджетів в структурі державного управління; недостатньо повно володіє термінологічним апаратом; припускається несуттєвих помилок при аналізі різноманітних підходів та концепцій, вмінні розглядати проблеми системи місцевого самоврядування в розвитку та конкретно-історичних умовах певного часу.
	60-74% - студент недостатньо розуміє сучасні теорії місцевого самоврядування та робить суттєві помилки у розумінні сутності, принципів і форм політики місцевих органів влади; припускається помилок і не демонструє знання і вміння аналізувати, узагальнювати і критично оцінювати різноманітні підходи та концепції, припускається помилок і не може сформулювати власну оцінку формування системи місцевого самоврядування в незалежній Україні; не виявляє власну позицію щодо суперечливих фактів розвитку місцевих органів влади в умовах глобалізації.
	менше 60% - студент не може продемонструвати знання і вміння аналізувати, узагальнювати і критично оцінювати різноманітні підходи та концепції, спираючись на отримані знання, на основі альтернативних поглядів на проблеми; не володіє понятійно-термінологічним апаратом з дисципліни; не може самостійно підібрати необхідні джерела та узагальнювати інформацію для створення глибокої бази знань про процеси самоврядування.
<p>Афективні:</p> <ul style="list-style-type: none"> студент здатний критично осмислювати програмний матеріал; аргументувати власну позицію, оцінювати аргументованість позицій студентів та викладача та дискутувати у професійному середовищі; 	75-89% - студент припускається певних логічних помилок в аргументації власної позиції в дискусіях на заняттях та під час захисту індивідуальних завдань, відчуває певні складності у поясненні фахівцю окремих аспектів професійної проблематики.

<ul style="list-style-type: none"> студент здатний співпрацювати з іншими студентами та викладачем; ініціювати і брати участь у дискусії, розділяти цінності колективної та наукової етики. 	<p>60-74% - студент припускається істотних логічних помилок в аргументації власної позиції, слабо виявляє ініціативу до участі у дискусіях та індивідуальних консультаціях за наявності складності у виконанні індивідуальних завдань; відчуває істотні труднощі при поясненні фахівцю або нефахівцю окремих аспектів професійної проблематики.</p>
	<p>менше 60% - студент не здатний продемонструвати володіння логікою та аргументацією у виступах, не виявляє ініціативи до участі у дискусії, до консультування з проблемних питань виконання індивідуальних завдань, не здатний пояснити нефахівцю суть відповідних проблем професійної діяльності; виявляє зневагу до етики навчального процесу.</p>
<p>Психомоторні:</p>	<p>75-89% - студент припускається певних помилок під час здійснення пошуку, систематизації, аналізу та використання джерел та теоретичного матеріалу та відчуває ускладнення під час звітування про виконання індивідуальних завдань.</p>
<ul style="list-style-type: none"> студент здатний самостійно здійснювати пошук, систематизацію, аналіз та використання джерел та теоретичного матеріалу, виконувати та звітувати про виконання індивідуальних завдань; 	<ul style="list-style-type: none"> 60-74% - студент відчуває ускладнення самостійно дотримуватися методологічних підходів щодо аналізу системи місцевого самоврядування на різних етапах історичного розвитку людського суспільства.
<ul style="list-style-type: none"> студент здатний самостійно дотримуватися методологічних підходів щодо аналізу системи місцевого самоврядування на різних етапах історичного розвитку людського суспільства; 	<p>менше 60% - студент нездатний самостійно здійснювати пошук та опрацювання джерел та теоретичного матеріалу, виконувати індивідуальні завдання, проявляє ознаки академічної не добросовісності при підготовці індивідуальних завдань та виконанні контрольних робіт, не сформовані навички самооцінки результатів навчання і навичок міжособистісної комунікації з прийняття допомоги з виправлення ситуації.</p>
<ul style="list-style-type: none"> студент здатний контролювати результати власних зусиль та коригувати ці зусилля. 	

VIII ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ

№	Назва і короткий зміст контрольного заходу	Характеристика змісту засобів оцінювання
1.	Контроль поточної роботи на семінарських заняттях	<ul style="list-style-type: none"> індивідуальне та фронтальне опитування за понятійно-термінологічним та теоретичним матеріалом; оцінювання аргументованості відповідей про розбір проблемних ситуацій та завдань; оцінювання активності участі у дискусіях.
2.	Індивідуальні завдання	<ul style="list-style-type: none"> письмовий звіт про виконання індивідуального завдання; оцінювання самостійності та якості виконання завдання в ході звіту-захисту та співбесіди.
3.	Модульні контрольні роботи	<ul style="list-style-type: none"> стандартизовані тести; теоретичні питання та завдання; логічні та проблемні завдання.
	Підсумковий контроль	<ul style="list-style-type: none"> стандартизовані тести; теоретичні питання та завдання.

ІХ. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

9.1. Основна література

1. Сунцова О.О. Місцеві Фінанси: Навчальний посібник.- Київ: Центр навчальної літератури, 2018.- 560 с.
2. Журавльов Д., Петков С., Дрозд О., Дрозд В. Місцеве самоврядування в Україні. Актуальне законодавство та судова практика. Київ: Центр навчальної літератури, 2021.- 452 с.
3. Руденко О., Штурхецький С., Ткаленко Н., Михайловська О. Місцеве самоврядування та суспільні комунікації. Київ: Кондор, 2016.- 130 с.
4. Чижмарь К. Науково-практичний коментар Законів України «Про місцеве самоврядування», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про місцеві державні адміністрації». Київ: Професіонал. 2019-574 с.
5. Бодрова І.І., Болдирєв С. В., Величко В.О. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні. Київ: Право. 2017.- 392 с.
6. Кулі-Іванченко К.К. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні. Київ: Видавничий дім «Гельветика». 2018.-232 с.
7. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К. : ТОВ «Софія».- 2012. – 128 с.

9.2. Допоміжна література

- 1 Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні: колект. моногр. / В.О. Антоненко, М.О. Баймуратов, О.В. Батанов та ін.; за заг. ред. : В.В. Кравченка, М.О. Баймуратов, О.В. Батанов. - К. : Атіка, 2017. - 864 с.
2. Андресюк Б. П. Місцеве самоврядування в сучасній Україні: проблеми і перспективи / Б. П. Андресюк ; НАН України ; Ін-т нац. відносин і політології. - К.: Інформ.-видав. центр, 2017. - 222 с.
3. Біленчук П.Д. та ін. Місцеве самоврядування в Україні. Муніципальне право: Навч. посіб. для вищ. навч. закл. / П.Д. Біленчук, В.В. Кравченко, М.В. Підмогільний; Європ. ун-т управління, безпеки та інформ.-прав. технологій; Т-во науковців по сприянню муніцип. реформі. - К.: Атіка, 2018. - 304 с.
4. Борденюк В. Деякі проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування у містах з районним поділом // Право в Україні. - 2016. - №2. -С. 53-57.
5. Борденюк В. Співвідношення органів державної влади та органів місцевого самоврядування / В. Борденюк // Зб. наук. пр. УАДУ / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. - К. : Вид-во УАДУ, 2018. - Вип. 2. - С. 347-363.
6. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: Підручник для

студентів вищих навчальних закладів / За ред. С. Г. Серьогіної. — Х.: Право, 2010. — 256 с.

7. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування: теоретико історичний і порівняльно-правовий аналіз. Навч. посіб. / Н.В. Каменська. — К: КНТ, 2010. -232 с.

8. Коваленко А.А. Теорія і практика місцевого самоврядування в Україні /Коваленко А.А. — К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. — 464 с.

9. Колодій А.М. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: Підручник / Колодій А.М., Олійник А.Ю. / [за ред. Я.Ю. Кондратьєва]. — К.: Юрінком Інтер, 2011. — 464 с.

10. Муніципальне право України / [за ред. докторів юрид. наук, професорів Погорілка В.Ф., Фрицького О.Ф.]. — К.: Юрінком Інтер, 2011. — 350 с.

9.3. Web-ресурси

1. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user>
2. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>
3. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text